بسم الله الرحمن الرحیم

الحمد لله القریب برحمته والبعید بعزته و
الصلوة علی نبیه الداعی الی توحیده والنادی لتسبیحه
وتمجیده وعلی آله واصحابه المتخذین باوصافه وآدابه
اما بعد غبار نعلین اصغر حسین بن غلام غوث احسن الله حالهما
وجعل الی الخیر مآلهما بنوا دید ذهول طلبه از تحصیل علوم غریبه
ووهن وتعطل شان در اقتناء فنون عجیبه خواست که رسائل چند دلپذیر بعض
السنه دیگر که از فقدان قدر دانان درین دیار حکم کاغذ توتیا پیدا کرده
اند بزبان پارسی که سهل است مترجم نموده بحلی الجواهر وبه تبصیر سازد
لاجرم رسالهٔ ارسطو طالیس فیلسوف را که در زبان یونانی سوالاتی چند در
علم طبیعی و طب است وترجمهٔ آن رساله موسوم بابالعلل در لسان عربی

فارسی ترجمه اختصار تاشا تقدمه مطارحات طبعیه

یونانی است یافتم ترجمه نمودم والله الموفق والمعین وهو حسبی
ونعم الوکیل سوال چرا بچه اکثر حیوانات دیگر سوای انسان از وقت
پیدایش بر زمین میرود و نشستن می کند و حال بچه آدمی چنین نیست جواب
گرمی و سردی در جمیع اعضای حیوانات برابر است لیکن در دماغ کودکان
سردی بر گرمی غالب است برای آنکه دماغ سرد و تر مخلوق شده تا آنچه
از تخیلات دران منطبع شود بسهولت قبول کند و در عصب کودکی رطوبات
فضلیه می باشد و رطوبات از حرارت اثقل است لاجرم مجال حرکت
نمی یابد از آنکه ابتدای حرکت از دماغ است پس هرگاه کبیر می شود و باوی
حکیم علی الاطلاق ناشی فی ناهض میگردد و همچنین است حال اکثر طیور که
بچه های آنها طاقت رفتار ندارند سوال مغموم چرا می گرید جواب
غم مرض روحانی است و بسبب الم روح منقبض و عاصر میشود در داخل
پس هرگاه در حالت انقباض باز بسوی دماغ می گردد چیزی از رطوبات
معصوره بر می آید سوال تشنه چون بحمام رسد چرا تشنگی او فرو می شود
وکسیکه تشنگی نداشته باشد چون بحمام رسد تشنه می گردد جواب

بدن تشنه خشک است بسبب حرارت حمام جذب رطوبت بسوی داخل از مسام خفیه می‌شود و بدن سیراب تراست رطوبت او بسبب گرم [illegible] بعد تناول طعام تر و خشک آروغ می‌آید

جواب هنگام تناول طعام هوا هم فرو می‌رود و بجهت لطافت خود متخلل از طعام منجذب میشود و بدین جهت هوا با سفل میرود و طعام بالا می‌باشد پس هرگاه طعام در معده منهضم می‌شود بسبب ثقل خود به ته میرسد و هوا بسبب میل بکره خود بالا برآمدن میخواهد لهذا متحرک و مندفع بسوی فوق می‌شود و صورت آروغ می‌گردد سوال زنی که بیماری رحم داشته باشد چرا او را غشی می‌افتد جواب رحم عضوی است عصبانی و در عصب مشارکت بدماغ دارد لاجرم باعث غشی است

سوال زنان چرا حائض میشوند نه ماده‌های حیوانات دیگر جواب زنان از حرکات عنیفه محفوظ می‌باشند و سکون و قرار اختیار می‌کنند و حرکت باعث تحلیل فضول است پس چون از سکون فضلات کثیره جمع می‌شوند طبیعت از بدن شیء فاضل را دور می‌کند تا که سبک شود و هم بسبب برد مزاج شان تحلیل فضلهٔ دم نمی‌گردد سوال چرا در هوای بالی اکثر ربه عارض میگردد جواب و با نمی‌شود مگر از فساد هوا و هوا چون فاسد شد نفس متأذی میکند که روح را در تمام بدن و در چشمها بنسبت سایر عضو

روح زیاده و الطف و صافی تر است بنا برین اول افساد هوا سرایت
در چشم سوال خصیتین وقت موت چرا متقلص و سبک میشوند
جواب با فزوده و اعصاب که از انها روح منعدم میشود وقت موت
متقلص و سبک میشوند پس انثیین نیز که بآن متعلق اند نیز متقلص میگردند
سوال چرا وقت موت منی خارج می گردد جواب آوعیه منی متقلص
و ضیق میشوند از جهت انصباب منی می گردد سوال چرا مستسقی
با وجودی که شکم وی از آب ممتلی است پیوسته آب می طلبد جواب
آبی که مستسقی می نوشد در مجاری که آنجا حاجت آب است نافذ نمی گردد
بر مجرای طبیعی بلکه جائی که ضرورت آب نیست منتشر می باشد لهذا مستسقی
را عطش عارض می باشد چنانکه تشنه را است سوال صاحب تشنج بعد عرض
تب چرا صحیح میگردد جواب بسبب انصباب رطوبات فضلیه بر اعصاب تشنج
عارض میگردد و حرارت تب تحلیل آن رطوبات می نماید ازین رو صحیح
می گردد سوال در حمی دوری قشعریره چرا عارض می شود جواب حرارت
طبیعی بسبب هرب از خلط موذی متوجه بداخل می شود لاجرم اعضای
خارجه سرد می شوند سوال اکثر بعد بول از راه مثانه ریح چرا خارج
میگردد جواب بسبب امتلای مثانه بمعای مستقیم که محاذی تحت
اوست بند می شود چون مثانه خالی شد منفذ وسیع و کشاده می گردد

پس بول از راه مثانه ببولی خارج می آید سوال موضع بهق ابیض از خلانیدن
سوزن چرا [illegible] سبب غلظ بلغم
[illegible] سپیدی او حلول می کند
[illegible] جی که بعد حمی باشد چرا مهلک است جواب تشنجی که بعد حمی
بود از یبوست است و بعض مرضی است که اصلاح پذیر نیست چون یبوست
پیران سوال زخمهای مفاصل چرا نشو و مندمل نمیشوند جواب
اندمال از گوشت می شود و لحم در مفاصل کم است و نیز در مفاصل عصبها
و غضاریف و استخوان اند پس تا وقتیکه اینها حرکت کنند اتصالات مفاصل
صورت نمی بندد لاجرم مندمل نمی شوند سوال کسیکه در دماغ یا اعصاب
او صدمه رسد چرا [illegible] می کند جواب معده بسبب مشارکت
عصب متألم می شود سوال چرا مردان از جماع ضعیف می شوند
برخلاف زنان جواب مردان را بسبب جماع استفراغ ماده
بضرورت می شود و زنان را بغیر ضرورت بلکه خود زیادت ماده مقتضی
استفراغ می باشد سوال سبب شبنم چیست جواب بخارات لطیف
که از بحار متصاعد میشوند آب گردیده باز می آیند سوال چرا اسافل
اکثر اهل حبش لاغر می باشد جواب رطوبتی که در اجسام آنها است
بسبب شدت حرارت شمس بسوی فوق منجذب میشود لاجرم اسافل

ایشان لاغر ... چرا زنان را شهوت جماع در سرما

... مردان را

بسبب انسداد مسامات ...

خارجی و دیگر با حرارت غریزیه ... می شود و ... می

می آید و آلات تناسل مردان خارج اند ازین سبب در گرما خواهش جماع

دارند و آلات تناسل زنان درون داخل اند ازینجهت در سرما خواهش جماع

میکنند سوال برف با وجود برودت چرا می سوزد جواب برف بسبب

افراط برودت قوی را فاسد می سازد سوال کسیکه اختلاط ذهن داشته

باشد نبض او چرا صغیر می شود و کسیکه علت سهر داشته باشد نبض او

عظیم می گردد جواب اختلاط ذهن بسبب مرض صفرا یا سودا است و این

اختلاط شریانات را صلب و یابس میکند و شریان صلب را انبساط

عظیم قاصر است و سهر نمی شود مگر از بلغم و بلغم بسبب رطوبت خود شریان

را ملائم و سست می میکند و این معنی موجب انبساط عظیم است و هم سهر

در تقصیر دماغ می باشد و از نشان او تمدد است و اختلاط ذهن اکثر بسبب

ورم اغشیه عارض می گردد لهذا مستلزم تمدد است و تمدد موجب

صلابت و صغر نبض است سوال کسیکه ران او منقطع شود چرا

گاهی سست می شود و گاهی نی جواب در عمق ... باطنی است

کہ از ا[illegible] ربط است آنکہ ربا لطش قطع نمی شود بای او درست
می گر[illegible] درست نمی شود سوال چرا سائر رطوبات
از طبخ غلیظ می شوند و آب غلیظ نمی شود جواب سائر رطوبات مختلط
و مرکب اند از جوہر ارضی کہ آن با لبن ہست و آب بسیط است مختلط
از جوہر ارضی نیست و اگر ہست اندکی است لیکن رطوبات از طبخ حرارت
بسبب لطافت مستحیل بہوا می شود و غلیظ باقی می ماند و آب منعقد میگردد
و در آب اجزای متساوی اند لہذا منعقد نمی شوند سوال چرا
آب صافی و لطیف از طبخ غلیظ می شود و آب غلیظ لطیف می گردد
جواب در طبخ بار لطیف شئی الطف کہ در و است بہ تحلیل می رود
لاجرم ما بباقی قلیل اللطافۃ می باشد و در آب غلیظ اجزاء لزجہ آن
بسبب حرارت منقطع و منفصل میشوند ازین سبب آب صافی میگردد
سوال یکہ جسم او را آتش بسوزد زخمش بدیر صحیح میشود جواب
لحم کہ سوء مزاج از نار حاصل میکند مشتاق بہ تبرید و تلطیف می شود
و بسبب شدت وجع در قرحہ رطوبات فضلیہ جمع میشوند و محتاج میشوند
بسوی تخفیف پس اجتماع متنافیین میشود ازین سبب صحت آن
دشوار می گردد سوال صاحب طحال آن اطعام ناگوار چرا می شود
جواب در طحال شریانات بسیار اند و شریانات حادا اند وقتیکہ طحال

مسلب تحجر شد پس آب به تبرید معده خواهد کرد که سبب مرض بارد است

... اسو ... هضم می شود ... استعمال

میکنند نه ... ریح که

بدون انزال مندمل نمی شود سوال چرا چشم عضوی است رطب که جلد

غلیظ کثیف محیط آن نیست چنانکه در دیگر اجسام هست پس بسبب رطوبت در زمستان

کثیره منجمد می شوند بدین جهت محتاج به تنقیه و جلا هستند و بسبب اینکه محاط بجلد غلیظ و کثیف

نیستند محتاج بادویه منضجه نیستند سوال ماهی در آب زنده می باشد چون بهوا آید می میرد

جواب مزاج دل ماهی سرد است پس محتاج بسوی جذب هوا بکثرت

نیست و در دریا بسبب غلظت آب هوای قلیل مستنشق می شود پس

چون ماهی در هوا رسید هوای بارد کثیر استنشاق خواهد کرد و این معنی

موجب مرگ او خواهد بود سوال دست راست از دست چپ چرا

قوی تر و جسیم تر می باشد جواب حرکت دست راست کثیر است

به نسبت حرکت دست چپ و کثیر الحرکت غذای کثیر قبول میکند و

این معنی موجب فربهی و نمو در اقطار می گردد سوال بار ثقیل

چرا بر دوش چپ زیاده نهاده میشود به نسبت دوش راست جواب

جانب چپ بسبب قلت حرکت متحمل بار قوی میتواند شد چرا که بسبب

قلت حرکت از اعصاب او رطوبت کم فنا گردیده است ازین سبب قوی

۵ جالیه یعنی پاک کننده و دوائی را نامند که از ... آن تحلیل رطوبت ... اشیاء از سطح عضو ... مسامات باشد ۱۲ منه سلمه الله تعالی

منضجه ادویه که منضج ... ۱۲ از گوشت ... ۱۲ منه سلمه الله تعالی

۶ قروح جمع قرحه ۱۲ منه سلمه الله تعالی

نمیباشد سوال بعد خوردن لقمهٔ کلان چرا ہچکی عارض می‌شود جواب
در حالت بلع ہوا از خارج بسبب لطافت اول منحدر می‌گردد و ہر گاه
در معده تا رسیدن خود ہوا میل بکرهٔ خود نموده بالا برآمدن می‌خواہد و راہے
نمی‌یابد بسبب کلانی لقمه پس طبیعت کوشش می‌نماید که او را بر آرد لیکن
نمیشود این معنی موجب ہچکی میگردد سوال ہچکی از حبس نفس چرا دفع می‌گردد جواب
نفس چون محتبس شد در قلب کثرت حرارت خواہد گردید و آن معنی موجب
سخونت معده خواہد شد پس سبب ہچکی زائل خواہد شد سوال
چرا آب چاه در سرما گرم و در گرما سرد می‌باشد جواب بسبب
برودت سرما حرارت گریخته بعمق زمین می‌رود و در گرما بسوی خارج
میل کند و عمق آن باید می‌گردد سوال چون برد اطراف از برودت
خارجیه باشد وقت رسیدن بگرمی آتش چرا ستاذی میشود جواب
در زمانه متصل سوء مزاج مختلف بہم میرسد چنانکه بعض اجزا بارد و بعض
ابرور حار میرسد و اختلاف مزاج موجب وجع و ایذا است سوال
در ہیچ حالت خاصه سیخ ناخن چرا وجع محسوس میشود جواب چون
انگشتان را بعد شدت برودت از آتش گرم می‌کنند پس وجع سبب
تفرق اجزا می‌شود پس بعضی اجزا یعنی حار منبسط میشوند و
بعض اجزا یعنی بارد منقبض میگردند و حس لمس در شی لین کما ہنجا

منفصل شود کم است از حس و جع که بسوی شی صلب مثل ناخن و غیره
میرود سوال چرا بعض مردمان را از خوردن فلفل ہکہک عارض
میگردد و بعضی را عارض نمیگردد جواب معده بعض اشخاص
حار می باشد پس حرارت فلفل بہیجان آن حرارت می کند پس طبیعت
از دفع آن قاصر میشود لاجرم مورث ہکہک می گردد و معده بعضی
مملو از فضلات بلغمیه است پس آنرا از فلفل ایذا نمی رسد سوال چرا
بعض از نباتات در گرما و بعضی در سرما و جملگی نباتات در ربیع پیدا میشود
جواب غذای نباتات در اسافل زمین و در اعالی هوا است و نباتات
که غلیظ و یابس باشند غذای او نیز اغلظ و ایبس می باشد و ظاهر که در
گرما زمین مرطوب اغلظ و ایبس میگردد لاجرم این قسم نباتات در
گرما می رویند و نباتات که الطف و ارطب اند غذای آن هم ارطب و
الطف است و در موسم سرما زمین و هوا هر دو الطف و ارطب است
لہذا در سرما اینچنین نباتات اکثر می شوند و در ربیع جمیع نباتات
می رویند چراکه هوا رطب و زمین معتدل در حرارت و برودت است
لاجرم نباتات هر قسم خصوصاً معتدله دران زمان میرویند ✤ ✤
تم الکتاب بعون الملک الوهاب ✤ والمرجو من رب الارباب ✤
ان یکون هذه الوجیزة محبوبا عند اولی الالباب ✤ ومن یتوکل علی

تمام شد این کتاب بلا و پادشاه بخشنده ✤ امید از خدای خداوند گان آنست که شود این مختصر مطبوع نزد اصحاب عقل و کسیکه کار خود را بگذارد بر

الله فهو حسبه ... ان الحمد لله رب العالمین

... انبیای بعثت قدسی آیات ...

... طاهرین و اصحابه الراشدین

میگوید بندهٔ پر عصیان محمد مصطفی خان ولد حاجی محمد روشن خان نور الله مرقده و
فی الجنة که رسالهٔ سوال و جواب طبیه از افادات جامع معقول و منقول حاوی
فروع و اصول قدوهٔ حکماء روزگار و زبدهٔ اطبای اعتبار مولوی حکیم
اصغر حسین حفظه الله تعالی عن الآفات بجهت تسلیهٔ خاطر عاطر شان کرده باب
طبعش برای اکثر محرر رسل و رسائل می بودند و بتشتر دین خصوص جهد
تمام و مبالغه مالا کلام میفرمودند در مطبع مصطفائی واقع بیت السلطنت لکهنو
محله ... ز ... تاریخ بیستم ماه ربیع الاول عمت برکاته بین اهل العلم
والعمل ۱۲۹۰ هجری بحلیه طبع رسید مثنوی تاریخ صوری و معنوی طبع زاد میر ناصر علی صاحب سلمه الله القدیر

طب این نسخه چون مطبوع گردید	بطبع کاملان مطبوع گردید
بصورت گر سوال با جواب اند	بمعنی بی مثال و لا جواب اند
شدم در فکر هاتف گفت فی الحال	هزار و دو صد و شصت آمده سال

قطعهٔ تاریخ دیگر از برادر عبد الرحمن خان ... تکمیل الایمان

این چند سوال با جوابش	شد طبع که نافع طبیب است
تاریخ ندیده روی امراض	دل گفت که نسخهٔ عجیب است

خدای تعالی پس خدا بس است اورا و بهتر وکیل ... آخر ... همین ... ثابت ... مر خدای را که پروردگار عالمها است ۱۲